

A Soproni Katolikus Kör¹ történetével foglalkozó I. fejezetben² megismerhettük az egylet otthonát (Püspökház, Új u. 28.), az egylet megalakulásának körülményeit, továbbá a szabályzatok részletes tárgyalása kapcsán célkitűzéseiket. Az egylet történetének II. fejezetében³ jegyzőkönyveik rövid leírása után rendezvényeik sokaságát ismerhettük meg, vizsgálva, hogy egyes rendezvénytípus milyen szerepet töltött be az egylet tagjainak közösségi, valamint a város társadalmi, kulturális életében. A III. fejezet⁴ az egylet stabilitását alapvetően befolyásoló gazdálkodás kérdésével foglalkozott és megállapította, hogy az anyagi stabilitást lényegileg a bevételeknek mintegy 60–82%-át adó tagdíj jelentette. Ez a tény pedig a tagság létszámára, összetételére, társadalmi beágyazódására hívja fel figyelmünket, mely kérdéssel ebben a fejezetekben az egylet elnökeinek rövid ismertetése után kívánok foglalkozni.

Az egylet elnökei

Az egylet olyan civil társadalmi önszerveződés volt, melynek irányítása és vezetése (belügyminisztérium által jóváhagyott) alapszabályzat szerinti elnöki rendszerű. Ahogy a szabályzatok tárgyalásánál ezt láthattuk az elnök feladatát egy választott bizottsággal (igazgatói-, ill. választmányi bizottmány) együtt látta el.⁵ Ezt a testületet és az elnököt az egylet egy az előkészítő bizottság által összeállított jelöltek listája (az ún. szavazatszedő cédulán felvett nevek) alapján évente a közgyűlésen választotta meg. (Az egylet fennállásának utolsó éveiben felmerült a három éves ciklusban történő választás, de ebből már nem lett gyakorlat.) A tisztségviselők közül most jegyzőkönyvi és egyéb adatok alapján először az elnököket sorolom fel, majd az 1891-es és az 1925-ös nyomtatott névsor alapján a tagokkal foglalkozom.

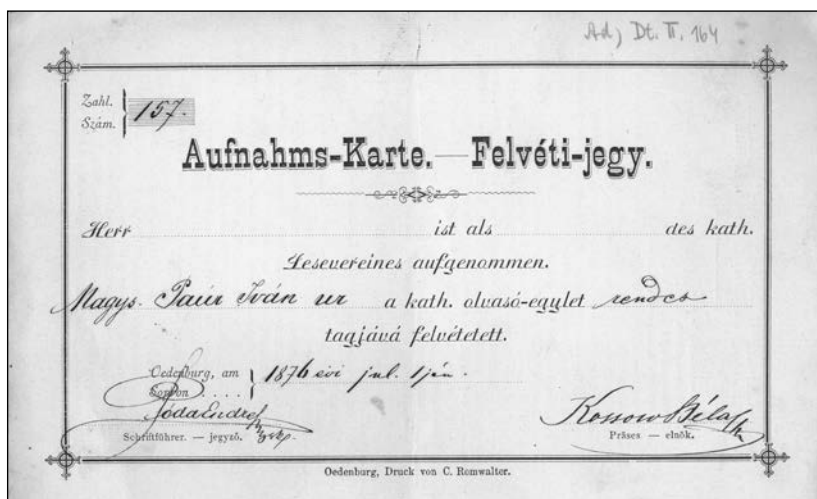
¹ Az egyesület 1865-ben „soproni katolikus olvasó-egylet” néven alakult meg, majd 1904-ben felvette a „Soproni Katolikus Kör” nevet. Továbbiakban röviden csak egylet, ha ki kell hangsúlyozni olvasóegylet, vagy Kör.

² *Schöberl Miklós: A Soproni Katolikus Kör története I. fejezet.* In: SSz. 74. (2020) 4. sz. 407–430. Továbbiakban: *Schöberl Miklós: 2020.*

³ *Schöberl Miklós: A Soproni Katolikus Kör története II. fejezet.* In: SSz. 75. (2021) 1. sz. 33–61. Továbbiakban: *Schöberl Miklós: 2021 /a.*

⁴ *Schöberl Miklós: A Soproni Katolikus Kör története III. fejezet.* In: SSz. 75. (2021) 3. sz. 314–332. Továbbiakban: *Schöberl Miklós: 2021 /b.*

⁵ Lásd I. fejezet: *Schöberl Miklós: 2020 i. m. 424.*

1. kép. Tagfelvételi jegy (SoM, A.73.84.17.)

Az olvasóegylet kezdeti időszakának elnökeiről nincs sok adatunk, de valószínűsíthető, amit az *Új Sopronvármegye* állít, az alapító Hummel Vilmos az első elnök,⁶ aki a megalakulástól (1865) Sopronból való távozásáig 1867-ig regnálhatott. Az elnök személyének kérdésében további biztos támpontot ad az a levél, melyben az olvasóegylet megköszöni Zalka püspök úrnak jóságát, hogy soproni házában (Új u. 28.) otthont adott számukra. Az 1870. április 4-én kelt levél aláírói Niewelt Ferenc elnök, Póda Endre titkár és Printz pénztárnok.⁷ E szerint ekkor Niewelt Ferenc⁸ az elnök, tevékenységéről azonban nem tudunk semmit. Az elnök személyének kérdésében újabb biztos adatot szolgáltat egy kitöltött tagfelvételi jegy 1876-ból (1. kép) melynek aláírói Kossow Béla elnök és Póda Endre jegyző.⁹ 1876-ban tehát már újabb elnöke van az olvasóegyletnek Kossow Béla tanár, a katolikus tanítóképző igazgatója személyében, akinek tevékenységéről Geronnay¹⁰ előnévvel, már olvashattunk ebben a tanulmányorozatban.¹¹

⁶ n.e.: A hetvenötesztendő Kötet. *Új Sopronvármegye*. 2. (1940) 123. sz. 3.

⁷ Győri Egyházmegyei Levéltár (GyEL) Püspöki Levéltár (PL) Egyházkormányzati iratok, 694/1870.

⁸ Niewelt Ferenc (1817–1889) órásmester, ékszerész, Várkerület 111.

⁹ Felvételi jegy, 1876. SoM, A.73.84.17.

¹⁰ Ennek a családnévnek az írása különböző dokumentumokban nem egységes. Kossow Béla tankönyveinél és iskolai értesítőkben következetesen a Gerronay előnevet használta. Még fia, Jenő életében megjelent azonban a Geronnay változat, pl. egy Minisztertanácsi jegyzőkönyvben (1929. 07. 28.), mely nyugdíjáról szól. De a *Soproni Szemle* egyes írásaiban, vagy egy disszertációban is így szerepel. Ezért ezt az előnevet választottam én is. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy családi sírhelyükön (régii Szent Mihály-temető) az ott eltemetett leszármazottak (még az 1989-ben elhunyt József esetében is) az ősi Gerronay előnév olvasható.

¹¹ Lásd II. fejezet. *Schöberl Miklós*: 2021/a i. m. 54–55.

A „Jubileumi írás” szerzője bizonyára nem látta ezeket az említett dokumentumokat, mert a kezdeti időszak kivételes éveken említi az 1877-es évet, és kijelenti: „Az első elnök, akiről végre van már adat: Póda Endre, Sopron nagyhírű plébánosa. Ő 1877-től 1902. II. 2-ig volt a Katholikus Kör elnöke.”¹² Erről a 1877-es adatról már az egyeslet jegyzőkönyvei között is találunk két komoly bizonyító tény: az egyik Póda elnök 25 éves jubileumára 1901. december 8-án szervezett ünnepi díszközgyűlés, másik pedig az alig két hónap után február 3-án tartott választmányi gyűlés gyászkeretes jegyzőkönyve, melyben a titkár bejelenti, hogy meghalt Póda, aki 25 évig volt elnök az egyesletnek. Az 1877-es adatot tehát ezek alapján biztos tényként fogadhatjuk el, hiszen 1902-ben még megvolt az egyeslet jegyzőkönyveinek első két kötete, továbbá többen éltek még kortárs tagok, akár az alapítás idejéből is, mint pl. a korábban már többször említett Printz József volt pénztáros, könyvkötő (szépséges cégéret a 2. képen láthatjuk), akinek a házában az egyeslet megalakult.¹³

2. kép. Printz József könyvkötő mesternek – az egyeslet egyik alapítójának és pénztárosának – a cégére az 1840-es évekből¹⁴ (SoM, AF.17128. Fotó: Diebold Károly, 1952.)

¹² Ns.J.: A „Soproni Katholikus Kör” 70 éve. In: Soproni Katholikus Almanach 5. (1935) Szerk.: Gábor Géza dr. Sopron (Továbbiakban Ns.J.) 11. (Ns.J. = Nagysolymosi József, írói álnév = Gábor Géza dr.).

¹³ Lásd I. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2020 i. m. 421.

¹⁴ A cégér beazonosítását lásd: *Csipkés Kálmán*: Régi soproni cégérek. In: Soproni Szemle 3. (1939) 4. sz. 60–61.

További fontos adatokat közöl Póda egyleti vezetői posztjáról az *Oedenburger Zeitung* (röviden *OeZ.*) Póda papságának negyedszázados megünnepléséről szóló cikke. Ebben az olvasható, hogy a Konventtel közösen tartott ünnepség során az olvasóegylet egy olyan aranydíszítésű ezüst serleggel ajándékozta meg elnökét, melyen a következő vésett írás van (német és) magyar nyelven: „*Ngos. és főt. Pódafai Póda Endre apát-plébános úrnak áldozásága 25-éves ünnepélye alkalmából a soproni kath. olvasóegylet 21-éves tagja, volt jegyzője (1868–1876) és szeretett elnökének (1877–1889) Sopron 1889. évi július 31-én.*”¹⁵ Póda tehát 1868-ban lépett be az olvasóegyletbe, melynek jegyzője (titkára) volt nyolc évig, majd huszonöt éven át haláláig elnöke. Póda után az elnökök névsora a közgyűlési jegyzőkönyvek adataiból már pontosan meghatározható volt.¹⁶

Az egylet elnökei mai ismereteink szerint a következők voltak:

1865. h.n. n.n. – 1867. h.n. n.n. Hummel Vilmos alapító, hitszónok, káplán.
1867. h.n. n.n. – é.n. h.n. n.n. Niewelt Ferenc (1817–1889) órásmester, ékszerész.
é.n. h.n. n.n. – 1877. h.n. n.n. Geronnay Kossow Béla (1819–1894) tanár, kat. tanítóképző ig.
1877. h.n. n.n. – 1902. 02. 03. Póda Endre (1840–1902) városplébános.
1902. 02. 03. – 1902. 12. 08. Üresedés. Az alelnök, Tálós István dr. ügyvéd vezeti az egyletet.
1902. 12. 08. – 1903. 12. 08. Páder Rezső (1850–1924) prépost.
1903. 12. 08. – 1911. 10. 08. Darvas Orbán (1852–1911) bencés paptanár, gimnázium ig.
1911. 10. 08. – 1915. 01. 17. Bermann. Géza (1871–1938) ny. m. kir. posta és távírda ig.
1915. 01. 17. – 1919. 01. 26. Frivaldszky László (1856–1933) posta főigazgató.
1919. 01. 26. – 1925. 01. 25. Blaschek (Balsay) Vilmos (1874 – 1954) ny. járási főszolgabíró.
1925. 01. 25. – 1928. 01. 23. Kurcsy János dr. (1874–1940) ny. vármegyei főjegyző.
1928. 01. 23. – 1930. 01. 26. Fertsák Jenő (1863–1963) nyugalmazott főispán.
1930. 01. 26. – 1943. 06. 03. Feichtinger Mátyás (1875–1957) címzetes apát.
1943. 06. 03. – 1944. 02. 13. Hruby Ede dr. (1885–1947) főorvos.
1944. 02. 13. – 1946. 12. 01. Kovács István (n.a.–n.a.) iskolaigazgató.
1946. 12. 01. – 1950. h.n. n.n. Komlós Géza (1898–1988) tanár, országgyűlési képviselő.

A tagság társas élete (kaszinó-, illetve klubélet)

Már az első ismert, 1869. évi szabályzat kijelenti, hogy az egylet egyik alapvető célja „kath. érzelmű férfiaknak társas életbeni egyesülése”, azaz a tagság társas életének megteremtése és fenntartása. Ez a célkitűzés aztán az egylet életében mindvégig hangsúlyosan jelen lesz. Az egylet dokumentumaiból ezért a tagság mindennapi, egyleti, társas életéről intenzív és színes kép tárható fel. A tagoknak ez a rendezvényektől független, belső, egyéni indíttatású társas élete (melyet kezdetben „casino”-nak neveztek) az a klubélet volt,

¹⁵ Zum fünfundzwanzigsten Prister-Jubiläum unseres Stadtpfarrers. In: *Oedenburger Zeitung* (*OeZ.*) 22. (1889) 175. sz. 3.

¹⁶ Az elnökök tevékenységéről ennek a tanulmánynak a korábbi fejezeteiben, illetve a következő V. fejezetben olvashatunk részleteket.

3. kép. Az egyesület elnökei közül:

a) Hummel Vilmos alapító, az első elnök (MNL GyMSMSL, X/246–247. 139. d. tablórészlet.); b) Póda Endre az „egyesület atyja,” aki a leghosszabb ideig (25 évig) regnált (MNL GyMSMSL, X/246–247. 139. d. kép); c) Komlós Géza, az utolsó elnök (fénykép, lánya, Vörösné Komlós Klára szíves közreműködésével)

mely az egyesület otthonában erre a célra kialakított (könyvtár, olvasó, társalgó, játékszobák) helyiségeiben zajlott. Az egyesület vezetőségének mindenkor kiemelt gondja volt e helyiségek kialakítása, berendezése, üzemeltetése. Az egyesület dokumentumaiban se szeri, se száma az ezzel kapcsolatos adatoknak. Még a legnehezebb háborús gazdasági helyzetben, fűtőanyag-hiányos időben is, legalább két helyiséget fűtöttek. A belső élet fenntartása az igazgatói bizottság feladata volt, melynek már a kezdetek óta tagja a könyvtáros, mert igen fontosnak tartották az 1869-es szabályzatban még ilyformán megfogalmazott másik alapvető célkitűzést: „erkölcsi iratok és könyvek olvasása.”

Erre a célra ezért könyvtárat hoztak létre, melynek működtetésével könyvtárost bíztak meg. Az első könyvtáros, akinek nevét ismerjük, Aistleitner Antal, a katolikus népiskola tanítója volt. Hosszú működése alatt mindenre kiterjedő gondossággal készítette éves beszámolóit, melyek közül néhány német és magyar nyelven megírva az egyesület iratanyagában megtalálható. Az 1906. évi közgyűlésen idős korára tekintettel, harminchét év szolgálat után jelentette be lemondását. Ez a tény azt igazolja, hogy az egyesületnek már a megalakulást követően volt könyvtára, melynek kezelésével könyvtárost bíztak meg. Ez volt egyben a városban az első kölcsönkönyvtár. A Soproni Múzeum aprónyomtatványai között megtalálható az egyesületnek 1869-ben készült (tehát az egyesület első alapszabályzatával egyidős) könyvjegyzéke.¹⁷ (Lásd 4. kép)

Ebből a könyvjegyzékből a kölcsönzés díja és az egyszerű szabályok mellett azt is megtudjuk, hogy az alapítás utáni negyedik évben a könyvtár már 889 kötet könyvvel (ebből hat kötet, három szerző könyve két-két példányban, magyar) és 17 napilappal, illetve folyóirattal (ebből magyar három: *Religio, Magyar Állam, Magyar Sion*) rendelke-

¹⁷ Verzeichniss der Bücher in der Leichbibliothek des katholischen Lesevereins in Oedenburg. Sopron, 1869. SoM, A.73.191.10.

zett. A könyvtár tudatos fejlesztése során az 1911-ben készült könyvjegyzék¹⁸ már 1548 könyvet (ebből 380 magyar) és 30 napilapot, ill. folyóiratot (ebből 21 magyar) tart nyilván. 1923-ban már szükségesnek tartják a könyvtár magyar nyelvű könyveinek külön jegyzékét is elkészíteni.¹⁹ A magyar könyvek száma ekkor már 570. Ebből a jegyzékből a könyvek összetételét is módunk van megítélni: teológia, filozófia, társadalomtudomány, gazdaságtan 17 %; történelem, földrajz, természettudomány, művészettörténet 14 %; költemények, színművek 5 %; regény 64 %. Erre az összetételre azért is érdemes figyelni, mert ha nem is tökéletes, de egyoldalúnak, merevnek egyáltalán nem tekinthető, mint ahogy azt az utókor általánosító bírálata véli.²⁰ Sőt nemcsak a tagok körének felelt meg, de a város számára is elfogadható lett volna. Ugyanis amikor 1913-ban felmerül a városi közkönyvtár létesítésének gondolata Töpler Kálmán polgármester levelében az egyesület könyvtárának átadását kérte,²¹ de a választmány úgy döntött, hogy nem adják. Csak jóval később, 1941-ben vásárolt meg a város az egyesület könyvtárától 447 db könyvet 200 P értékben, valamint jelezte, hogy átvenné ingyen a törzsállomány fölöslegessé vált mintegy ezer német kötetét is. Házi Jenő, a Könyvtárbizottság elnöke ekkor szót emelt annak érdekében, hogy mielőtt végleg döntenek, készüljön jegyzék és egy bizottság döntse el a könyvek sorsát. Ugyanis idővel a könyvtár szakszerű fejlesztésére a könyvtáros egymaga már nem volt elegendő, ezért az 1929-es szabályzat alapján 1930-ban a márciusi választmányi gyűlésen Könyvtárbizottságot hoztak létre, melynek vezetője Házi Jenő lett. Az állandó és szakszerű fejlesztés eredményeként 1940-ben a könyvállomány már 3400 kötet tett ki és kiselejtezésre várt mintegy 1000 német nyelvű kötet.

A könyvkölcsönzés kezdetben az 1869-es könyvjegyzék szerint évi 4, félévi 2, negyedévi 1 ft, illetve havi 35 kr előfizetéssel járt. Az 1922-es közgyűlésen viszont arról született határozat, hogy „minden kivett könyv után 50 fillér használati díj fizetessék.” A későbbi időkből sajnos nincsenek konkrét adataink, de 1938-ban a februári választmányi gyűlésen vita kerekedett a könyvkölcsönzés díjáról, amit továbbra is fenntartottak. A kölcsönzési idő egy hónap volt. Kikölcsönzést a házirend szerint meghatározott könyvtári órák alatt kezdetben a könyvtárostól, illetve megbízottjától lehetett kérni, de hamarosan a szolga feladata lett.

A könyvtár állandó fejlesztésére az egyesület komoly összegeket fordított. Az éves költségvetésekben külön tételként szerepelt a könyvekre és újságokra fordított kiadás. Ennek mértéke az éves kiadásnak mintegy 20–21 %-át adta.

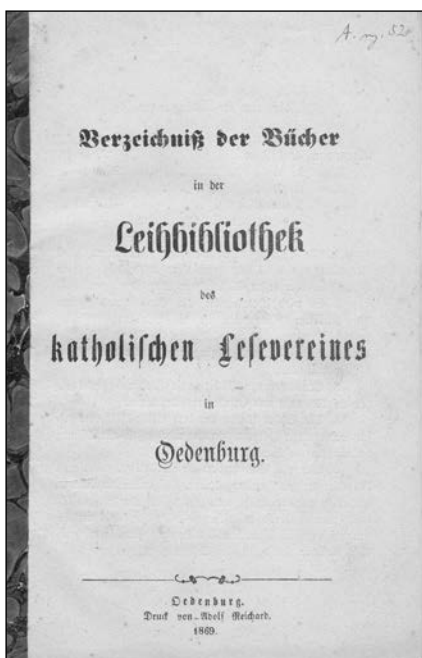
A szolga – az egyesület egyetlen fizetett alkalmazottja – a tagok klubéletének fontos szereplője, akire már a kezdetektől szükség volt. Az első szolga, akinek nevét is ismerjük Jantz, bére 1889-ben 197 ft. A szolga gondoskodott a világításról (még a gyertya, petróle-

¹⁸ Soproni Kath. Kör Könyvtárának Jegyzéke. Sopron, 1911. SoM, A.73.191.11.

¹⁹ A Soproni Kath. Kör Könyvtárának Jegyzéke. I. Magyar művek. Sopron, 1923. SoM, A.73.191.23.

²⁰ *Iff. Szabó Kálmán: A Tanácsköztársaság könyvtári törekvései Sopronban.* In: Soproni Szemle 42. (1988) 3. sz. 58. „(...) egyoldalú, merev gyűjteményszerűség, amilyen például a katolikus Kör könyvtárát jellemzi.”

²¹ Vegyes iratok, Levelezés 1903–1918. MNL GyMSMSL, X/246–247. 8. d., 15041/1913. sz.

4. kép. A egyesület megalakulása után négy évvel, 1869-ben készült kölcsönkönyvtárának könyvjegyzéke (SoM, A.73.191.10.)

um- és gázlámpa idejében), a fűtésről, a takarításról és a játéktérmekekben a játékok kiadásáról. A játéktérmegekben ugyanis az olvasó mellett a társas élet másik fontos színtere. Játék számára kezdetben egy, majd később két szobát is berendeztek, ahol két biliárdasztal, ill. kártya, sakk, dominó állt a tagok rendelkezésére. Ezek közül a biliárdot és a kártyát a tagok csak meghatározott díj ellenében használhatták. A díj beszedése is a szolga feladata volt. Az egyesület iratanyagában megtalálható azoknak a játékdíj-befizetési blokkoknak egy része, mely alapján a szolgát a pénztáros utólag elszámoltatta. A játékdíj mint bevételi forrás a gyűlések jegyzőkönyveinek örökös témája. Az 1899. februári választmányi gyűlésen pl. az új biliárdasztalon a játékdíjat 20-ról 28 krajcárra, a régien pedig 12-ről 20 krajcárra emelték.

A szolgának a feladata volt ezen kívül még az italok (sör, bor, szódavíz) esetleg egyszerűbb hideg ételek felszolgálása is. A kellemes klubélet biztosítása érdekében ugyanis az egyesület már a kezdetekben megszerezte az italkimérés jogát, amely után illetéket fizetett. Mivel az italkimérés haszna a szolgáé volt, az ő kötelessége volt ezt az illetéket az egyesület pénztárába befizetni. Ez 1901-ben évi 20 K-át jelentett. Az italkészleteket az egyesület vásárolta meg és pincéjében tárolta, mert a szolgától, akinek bármikor felmondhattak, nem volt elvárható egy nagyobb összegű befektetés. Ezért a szolgát a meghatározott italárak szerint és a készlet fogyása alapján utólag számoltatták el. Az italárak kérdése ugyancsak

vissza-visszatérő témája volt a jegyzőkönyveknek. Például 1907-ben az italárakat így határozták meg: pohár sör 18 fillér, korsó sör 26 fillér, 1 liter bor 1 K. 1925-ben a házban egyleti vendéglőt nyitottak, ettől kezdve csak ennek a vendéglőnek volt joga ételt és italt felszolgálni.

A szolga további feladat volt a tagdíjak beszedése, mely után jelentős jutalékot kapott. Ez pl. az 1905-ös költségvetés szerint a 240 K éves bére mellett még 125 K jövedelmet jelentett neki. Mivel a szolga munkája során szinte minden taggal kapcsolatba került, ezért érthető, hogy többször fordult elő súrlódás, merült fel panasz ellene. Az 1893. évi közgyűlésen Póda elnök teszi szóvá, hogy Jantz szolga abban az évben sem fizette be az italmérés díját. 1907-ben Berger József szolga munkáját kifogásolták, mert nem tartott rendet. Rosszul mérte az italt, ezért a választmány elé idézték, írásbeli figyelmeztetést kapott, de még maradhatott. 1913-ban Takács Mihály szolga hosszú többoldalas panaszos leveléből a szolga oldaláról megvilágított kép tárul elénk. Ebben elmondja és számításokkal alátámasztja, hogy anyagilag neki ez a vállalkozás nem éri meg, ezért felmond. Levelében egyben 180 K kártérítési igényt jelentett be, mert a renováláskor „összes ingósága az épületbontással járó kellemetlenségeknek volt kitéve.”

A mindenkori szolga ugyanis (lakbér ellenében) mindig az Új u. 28. számú házban kapott lakást. Az egyesület vezetősége inkább lemondott néhány helyiség használatáról és ott szolgálakást alakított ki, csakhogy a tagok zavartalan klubélete biztosítva legyen. A vezetőségnek ezért fontos volt a szolga kérdése. Személyét pályázat útján választották ki. Az egyesület iratanyagában található egy levél 1905-ből, mely szerint 13 jelentkező közül Berger József 42 éves, nős szobafestő lett a szolga. Ugyancsak ebben az iratcsomóban van egy minősítési táblázat 1915-ből, ahol a szolga állására jelentkezők személyi adatai találhatóak meg. A szolgálával, akit később gondnoknak is neveztek, szabályos munkaszerződést kötöttek. Az egyesület iratanyagában megvan az a német nyelvű szerződés, melyet 1901-ben Fröhvirt szolga írt alá. Bére 240 K/év. 1937-as pénztári jelentés szerint ekkor már teremőrt alkalmaztak, akinek bére jutalékokkal együtt 579 P. A II. világháború után újra meginduló egyesület házmestert foglalkoztatott havi 100 Ft illetménnyel.

Az egyesület egyetlen alkalmazottjára fordított bér és bérjellegű kiadása sokéves átlagban 8–15 % között alakult. De ha ehhez hozzávesszük a könyvtár 20–21 %-os kiadásait, valamint megbecsüljük a helyiségek fenntartásának, üzemeltetésének és a ház bérleti díjának klubéletre eső költséghányadát, kiderül, hogy a tagdíjból származó bevételnek nagy részét (a „Jubileumi írás” szerint háromnegyedét, de valójában ennél nagyobb hányadát) a klubéletre fordították.

Volt még egy személy, a háznagy, akinek működése ugyancsak a minőségi klubéletet szolgálta. A bérelt helyiségek gyarapodásával valamint a taglétszám növekedésével megszaporodtak a helyiségek berendezésével, karbantartásával és használatával kapcsolatos gondok is. Ennek kezelésére és megoldására új tisztségviselőt állítottak be a háznagyot, mely posztra elsőnek az 1905. évi közgyűlésen Kladler Györgyöt választották meg. Első feladata az volt, hogy készítsen leltárt az egyesület ingóságairól. Ettől kezdve az egyesület jegyzőkönyveiben és egyéb dokumentumaiban megjelennek a háznagy működésének nyo-

mai. Ilyen adat az 1907. márciusi választmányi gyűlés jegyzőkönyvének háznagyi jelentése, melyben az egyesület számára a szentárolásra használt udvari kamrában szükségesnek tart egy deszkafallal elkerített rész kialakítását, „mert mások is lejárnak oda,” továbbá a szolga lakása felett a tetőt kijavítását kéri, mert beázik. Utódai is mind hasonló problémákkal küzdöttek, melyek vagyonvédelemről és a helyiségeknek klubélet számára szebbé, kellemesebbé tételéről szólnak. Éppen ezért kapott főtitkári dicséretet a háznagy az 1935. évi közgyűlésen, mert „a korábban igénybe nem vett hátsó udvart kertté alakította” és azt virágágyásokkal, villanyvilágítással, asztalokkal, berendezve a tagok számára használhatóvá tette. Egy 1941-es háznagyi jelentésben pedig arról olvashatunk, hogy a lépcsőház jobb megvilágítása érdekében egy ablakot építettek be, huszonnégy helyen lámpát helyeztek el, a főlépcsőházban Erdély visszacsatolásának emléktábláját függesztették ki, valamint megvan az egyesületnek Lobenwein Harald által készített 70 éves jubileumi nagyválasztmányi tablója, rajta Hummel Vilmos alapító megfestett képével. Az ingó vagyon 1939 végén 7945 P 40 f volt. Az 1940-es növekmény pedig 425 P. A ház (ekkor már ajándékozással az egyesület tulajdona) becsült értéke 20 000 P.

A háznagy feladata volt továbbá a házirend felügyelete is. Házirend már a kezdeti időben is létezett. Első fennmaradt dokumentuma a már hivatkozott 1876-ból való tagfelvételi jegy hátoldalán német nyelven olvasható.²² Egy későbbi, 1901-es házirend pedig nyomtatott magyar és német nyelvű kis formátumú lapon az egyesület egyéb iratai között található. A házirend betartása körüli gondok különösen az egyesületi élet zárt jellegének oldódásakor jelentkeztek. 1901-től már sokasodnak a panaszok idegenek miatt. Egy az „Óhajok és panaszok” könyvében található bejegyzés szövege is teszi, hogy idegen fiatalok járnak be a biliárdterembe és „karambolázni tanulnak,” amivel sok kárt okoznak. Meghívóval nem rendelkező idegenek jelennek meg a rendezvényeken is. Ezért ellenőrzés céljából rendező gárdát állítottak fel. Az egyesület rendezvényein ekkor még csak a tagok és családtagjaik valamint meghívóval rendelkező vendégek vehettek részt. A növekvő érdeklődés miatt azonban megjelentek olyan vendégek is, akiket körüli tagok hoztak magukkal. Ezért az 1909. évi közgyűlésen elhatározták, hogy: „Tagok által a bemutatás kötelezettsége mellett bevezetett vendégek belépő díjat fizetnek.” (Kivéve családtagok.) A vendéget a háznagnál kellett bejelenteni és bemutatni. Idegenek megjelenése a rendezvényeken, akár pozitív változásként is értékelhető, hiszen benne a város lakosságának egy releváns, igaz szabályozásra szoruló igénye mutatkozott meg. Az egyesület vezetősége kezdetben még konzervatív módon reagált erre az igényre, de hamar felismerték jelentőségét és egy-két zártkörű esettől eltekintve rendezvényeiket megnyitották a nagyközönség számára. A kialakult és általánossá vált helyzetről pedig ezt olvashatjuk: „[...] a kultur- és családi estélyek alkalmával [...] a társadalom minden rétege nagy érdeklődéssel zsúfolásig töltötte meg a dísztermet.”²³

²² Tagfelvételi jegy. SoM, A.73.84.17.

²³ Halász Gyula dr.: A Katholikus Kör működése az elmúlt évben. In: Soproni Katholikus Köri Almanach 1931. Szerk.: Gábor Géza dr. 132.

A belső klubélet zártságára azonban az egyesület mindvégig nagy gonddal ügyelt, amit jól mutat és egyben meg is indokol az előbbi beszámolóból vett idézet: „*Kör tisztikara [...] minden anyagi és szellemi erejével a játékszobákat és az olvasót gazdagította, a könyvtárt fejlesztette, [...] így az elnökség a tagok számára kényelmes felüdülésre alkalmas otthont teremtett, ahol a napi gondok eltűnhettek [...]*”²⁴ Bizonyos visszajelzésekből is következtethetünk az egyesület klubéletének minőségére. Erre ad lehetőséget a kilépőknek az „Óhajok és panaszok” könyvében található bejegyzései. A többség ugyan röviden, indoklás és vélemény nélkül közölte be-, vagy kilépési szándékát, de néhány esetben találhatunk méltató, dicsérő szavakat is. Ilyen például Zdeborsky Sándor 1906-os beírása: „Új hivatással a legnagyobb sajnálatomra itt kell hagynom Egyesületünket, illetve körünket, ahol annyi vidám szórakoztató és kedélyesen töltött órákat élveztem. Sokszor visszaemlékezem majd a kedves egyesületi estélyekre, melyek minket, mint keresztény kath. hívőket szorosabban kapcsolnak össze.” Bár az ilyen méltató bejegyzések igen ritkák (de mégis csak vannak), addig a klubélet hiányosságai miatt kilépő bejegyzés egy sincs. És ha már kilépéseknél vagyunk, itt említhetünk meg két egyedi esetet. Az egyik Alois Ottokar 1906-ban géppel írt ékes német nyelvű levele, melyben kilépését azzal indokolja, miszerint felfogásával nem egyeztethető össze, hogy az egyesület politikával foglalkozik.²⁵ A másik Krippel Móric c. egyetemi tanár kilépő levele 1938-ból, aki tizenöt év alatt, ahogy írja: „csak egyszer volt bent újságot olvasni.” (5. kép)

Az emberi természet ismeretében elképzelhetetlen, hogy az egyesület hosszú nyolc és fél évtizedes működése alatt ne jelentkeztek volna a klubéletben együttélési problémák, konfliktusok, atrocitások. Ezeknek azonban csak igen kevés nyoma van az egyesület dokumentumaiban. Jellemző eset a gyűléseken kialakuló személyeskedésbe torkolló vita, ami aztán a jegyzőkönyvbe is bekerült. Vagy az Óhajok és panaszok könyvében egymásnak üzengető már-már sértegető bejegyzések. Egyetlen olyan, a klub helyiségében kialakult szóváltásból sértegetéssé, majd tettelegesséig fajuló esettel kapcsolatos vezetői intézkedésről tudunk, melynek nyomán az ügyet házon belül a lovagiasság szabálya szerint bossánatkéréssel intézték el.

Az egyesület kapcsolatrendszere

Az egyesület kezdetek óta alapszabályaikban rögzített módon egy jól elkülöníthető csoportot alkotott. A II. fejezetben az egyesület működésének leírásában láthattuk azt a folyamatot, hogyan lett ez a kezdetben zárt csoport egy egyre nyitottabb férfiklub, hogyan lett rendezvényük a városi közönség számára is látogatható és egyre fontosabb, hogyan lehettek a nők is egyesületi tagok. Ezek a tudatosan irányított változások hozták létre azt a spontán és sikeres elismertséget hozó természetes kapcsolatot, mely az egyesület és a város érintett, elsősorban katolikus társadalmá között létrejött, s amely egyben az egyesület stabil működését is megalapozta.

²⁴ Uo. 131.

²⁵ Ez a bejegyzés jól jelzi, hogy az 1900-as évek elején az egyesület tagsága erősen átpolitizálódott, ahogy ezt lentebb jelzem, és majd az V. fejezetben részletesebben is kifejtem.

5. kép: Biliárdozók 1900 körül (Szántó András: Kávéházi játékok. Budapest. A városlakók folyóirata. 2017/3, 12.)

Az egyesület kapcsolatrendszerében további természetes, magától érthető jelenség volt, hogy hosszú évek során jó, baráti kapcsolatot alakítottak ki testvérszervezetekkel, közöttük is különösen a győri és a kőszegi egyesülettel. Többször találkoztak ismerkedés, eszmecsere céljából. A győri Kör két alkalommal is tartott Sopronban színvonalas, nagy sikerű kultúrestet, amit az egyesület győri vendégszerepléssel viszonzott.

Volt azonban az egyesület kapcsolatrendszerének egy ugyancsak természetes, de magától értetődőnek egyáltalán nem mondható – éppen ezért külön figyelmet érdemlő – eleme, a Konventtel kialakult együttműködés. Ezért ezt a fontos témát itt most kiemelve, néhány tény feltárásán keresztül igyekszem felvázolni. A kapcsolat forrásaként az 1875-ös katolikus közgyűlést jelölhetjük meg. Ahogy azt ebben a tanulmányban korábban már olvashattuk, a Konvent újjászületését az egyesületben zajló mozgalom hozta meg.²⁶ A kapcsolat személyes alapját egyrésztől Póda Endre jelentette, aki 1869-től titkára, 1877-től 25 éven át pedig elnöke volt az egyesületnek, miközben elnöki ideje alatt már mint városplébános a Konventnek meg alelnöke is, másrésztől viszont Schwartz Mikós dr.²⁷ a Konvent elnöke, akit e tisztségében hosszú ideig (1875–1908) rendszeresen újraválasztottak. E két személy évtizedekig tartó szoros, összehangolt együttműködése teremtette meg a Konvent és az egyesület fennállásának végéig megfigyelhető jó kapcsolatokat alapját. Pedig milyen

²⁶ Lásd II. fejezet. *Schöberl Miklós*: 2021/a i. m. 55.

²⁷ Schwartz Miklós dr. (1831–1916) 1875-től 1908-ig folyamatosan elnöke a Konventnek, miközben 1900-tól haláláig rendes, majd öregkorában dísztagja az egyesületnek.

két különböző felfogású személyről van szó! A konzervatív Pódát gyakran reakciós, ultramontán jelzővel illette a liberális sajtó, miközben Schwartz Miklós dr. a városvezetés szabadelvű csoportjához tartozott. Ez a két ember mégsem ragadt le teoretikus bölcséleti szinten, vagy pláne nem valamiféle „zsigeri” megközelítésnél. Sikertült megtalálniuk a bennük élő legnagyobb közös osztót,²⁸ és együttműködve cselekedtek a város érdekében. Póda így ír erről: „Dr. Schwartz Miklós sohasem tartozott mi hozzánk, az úgynevezett ’ultramontánok’ táborához, ő is a szabadelvűség teóriájának hódolt, de praktikus szabadelvűsége a tősgyökeres becsületességben, a férfias jellemben, s a kath. vallásos érzületben nyilvánult, s ma már ő is tudja, hogy a katolikus ember legigazságosabban kezelheti a szabadelvűségnek józan elveit [...].”²⁹

Ilyen alapokról kiindulva a kapcsolatalakítás úgy tűnik tudatos törekvés eredménye volt. Fő célja arra irányult, hogy a Konvent tagok közül lehetőleg minél többen legyenek az egyletnek is tagjai. Ezt látszik igazolni az 1891. évi közgyűléséről szóló újságbeszámoló,³⁰ melyből megtudjuk, hogy Bella alelnök (aki egyben a Konventnek is tagja), mivel a Konvent tagságának csak egy részét találja az egylet névsorában, szóba hozza a katolikus összetartás igényét és a Konvent tagok beszervezését. Hasonló volt a cél akkor is, amikor 1907-ben Schwartz Miklós dr. egyleti tag javaslatára – aki ekkor még a Konvent elnöke – levélben szólították fel a Konvent tagokat, hogy lépjenek be az egyletbe.³¹ A levél mellett van egy táblázatos lista a Konvent tagok névsorával, és aláírásaikkal igazolva ki az, aki már tagja az egyletnek, ki kíván belépni és ki nem. Ebből kiderül, hogy a felméréskor 102 tagú Konvent névsorból 53-an már tagok, s az új belépő 5 fővel együtt a Konvent tagságának így már 57 %-a tagja lett az egyletnek. Kettős tagságnak ez az aránya az együttműködés fontos alapját jelentette. Mivel a konventtagok több mint fele egyben tagja az olvasóegyletnek, ily módon a két szervezet egymással „kölcsonhatásban” állt.

Bár az a tény, hogy egy személy két, vagy akár több szervezetnek is tagja – ami akkoriban sem volt, és mostanság sem meglepő jelenség – önmagában még nem jelent együttműködést. Mert például addig, amíg az egylet és a Schlaraffia (Bella Lajos, Ritter Cserepes von Burgstall), vagy az egylet és a PUES (Pannon Úszó Egyesület Sopron, pl. Völker József) kettős tagsága esetében nincs semmi összekötő dolog, addig az egylet és a Konvent esetében már valami egyedit vélhetünk felfedezni. Már csak azért is, mert bár itt is két teljesen különböző célkitűzésű konfigurációról van szó, de mégis, mintha itt a kettő együtt valaminek az egyik és másik oldalát adná. Konventben az egyházközségi tag valamelyik bizottság területén végzi a maga gyakorlati munkáját, majd ugyanez a személy mint egyleti tag az egyletben társas közösségi életet él, kikapcsolódik, miközben eszmei, kulturális, politikai munícióval töltekezik, azaz a külső kultúra egy belső kultúrával kiegészít

²⁸ Itt most ezt a matematikai fogalmat szimbolikusan értelmezve két személy legnagyobb közös osztója alatt azt a legnagyobb értéket értem, mely minden más közös értéket magába foglal. Lehetséges maximuma az Abszolút Igazság.

²⁹ *Pódafai Póda Endre*: A soproni „Kat. Parochia” és a „Soproni Kath. Hitközség” története. Sopron, 1892. 107.

³⁰ Generalversammlung des kath. Lesevereins. In: *OeZ.* 24. (1891) 283. sz. 3.

³¹ Vegyes iratok, Levelezés 1903–1918. MNL GyMSMSL, X/246-247. 8. d.

szülve teljes egészet ad. Ha pedig, olyan személyről van szó, akinek mindkét szervezetben vezetői szerepe van, már pedig voltak ilyenek, az elképzelhetetlen, hogy ne legyen e ket-tős szereplésnek közös vezérelve, ha úgy tetszik eszmei, taktikai, politikai alapja. Persze ez megint csak egy hipotézis, ami még bizonyításra szorul, de elképzelhető és ezért lehet, hogy az egylet, bár az biztos, hogy nem deklaráltan, de mégiscsak valamiféle módon a Konvent háttérbázisa volt. E téren az alapokat még Póda rakhatta le. Ez a feladata egyáltalán nem lenne idegen tőle. És mivel hosszú ideig egyszerre volt elnöke az olvasóegyletnek, a Konventnek pedig alelnöke, így automatikusan adódott a helyzet, hogy közéleti szándékainak érvényesítésekor egyszerre támaszkodjon a Konvent „rendelkező és végrehajtó” szervezetére és az olvasóegylet „támogató tömegbázisára.”³²

Erre a „támogató tömegbázis” szerepre több példa is adódott. Póda jól tudta, hogy a Konvent hatékony működésének fontos körülménye a városi tanács összetétele. Ezért az olvasóegyletben igyekezett azt elérni, hogy mindenképpen katolikusok, lehetőleg az egylet, vagy a Konvent tagjainak neve kerüljön fel a választásokra összeállított és publikált egyleti ajánló listára.³³ Ez történt például 1892-ben, amikor erre a listára két egyleti és egy Konvent tag neve került fel: „[...] az elnök felhívására [...] a közgyűlés az I. választókerületben Horváth Kristóf főgimnáziumi igazgatót és dr. Wallner Ignác főredákolai tanárt, a III. választókerületben Rottensteiner Andrást jelöli.”³⁴ Egy évvel később az OeZ. már kritizálta Pódanak ezt a törekvését, és az idők szomorú jeleként értékelte az egylet közgyűlésének azon döntését, hogy csak katolikus képviselőket választanak meg, mivel az a vallások egyenjogúságának törvényével ellentétes, reakciós áramlat. Az újság szívesebben látta vallásra tekintet nélkül olyan jelölteket, akik a haladás zászlaját magasan tartják.³⁵ Ez így bizony előítélet, mert Póda jelöltjeit eleve reakciónak vélte.

A választásokon való együttműködés egy másik, már jóval későbbi időből való szép példája az 1929. évi helyhatósági választás volt. Ezen teljes győzelmet aratott a Pinezich István dr.³⁶ alapította Városi Egységes Párt. A párt létrejöttében és választási sikerének az egylet hétszáz fő körüli tagsága volt a tömegbázisa. Minderről így emlékezik a „Jubileumi írás”: „*De nem feledkezett meg a Kör arról sem, hogy belső eredményeit külső eredményekké valósítsa. És az évek rendszeres előkészítő, felvilágosító munkájának eredménye gyanánt az öntudatra ébredt [...] tömegek az 1929-i városi törvényhatósági választásokon elsöpörték a liberális gondolkodás fenntartóit és új szellemet [...] vittek az ősi város parlamentjébe, melynek mai vezetői a Katholikus Körből és a Konventből nőttek ki.*”³⁷

³² Azzal, hogy Póda ezt a helyzetet felismerte és tudatosan felhasználta a katolikus közérdekek érvényesítésére, jóval megelőzte korát, hiszen majd csak az 1932-ben megalakuló Katolikus Akció (AC) hivatalos célja lesz, hogy a közéleti katolicizmus két pilléren álljon: az egyik az egyházközségek, a másik az egyesületek.

³³ A liberális sajtó (OeZ.) ezt a listát nevezte olvasóegylet pártjának (Lesevereins-Partei).

³⁴ Kjk. 1892. 12. 08. MNL GyMSMSL, X/246–247. 2. k.

³⁵ Zur hervorstehenden Stadtrepräsentanten Wahl. In: OeZ. 26. (1893) 285. sz. 2–3.

³⁶ Ebben az időben az egylet ügyésze, de ugyanakkor a Konvent elnöke (1922–1937).

³⁷ Ns.J.: i. m. 20.

Későbbi időkből is vannak erős kapcsolatra utaló tények. Ilyen volt az az alkalom, melynek során az egylet 70 és a Konvent 60 éves jubileumát közösen ünnepelték meg. Erről az ünnepségről Pinezich István a Konvent elnökeként történeti visszaemlékezést téve ezt írta: „A két szervezet a hitközség és az olvasókör szerencsés kölcsönhatásban jelentkeznek. Nyomon követhető az a tény, hogy egyik erősödésével a másik is gyarapodik, és ez így megnyugtatóan rendjén is van [...]”³⁸ Ugyanezt erősíti meg teljesen világosan fogalmazva az egylet 75 éves jubileumi ünnepségen felszólaló Konvent elnöke, Márkus Ferenc, aki abbéli kívánságát fejezte ki, hogy „[...] katolikus szellemben működjön tovább a kör; s legyen segítségére a kat. konventnek ugyanúgy, mint 75 év folyamán.”³⁹

Az együttműködésnek egyik legerősebb dokumentuma Pinezich Istvánnak a Konvent 1934. évi közgyűlésén elnöki megnyitó beszédében a konvent tagokkal kapcsolatos elvárásairól elhangzó mondata: „Nem szabad elképzelniük sem, hogy azok, akik hivatva vannak, hogy a katolikus élet élén haladjanak, távol tarthatnák magukat a katolikus egyletektől, ne vennének élénk részt a Katolikus Kör életében, s annak társadalmi mozgalmában.”⁴⁰ Ennek a részvételnek ebben az időben már volt egy olyan az egylet által szervezett formája is, mégpedig a rendezvények között már említett fehérasztalos férfiesték, melyeket, akár mint lehetséges ideológiai fórumokat értelmezhetünk.⁴¹ Erről pedig a Soproni Katolikus Almanachban ezt olvashatjuk: „Ugyancsak a kultúrbizottság gyűjtötte időnként fehér asztal mellé városunk férfi gárdáját az aktuális problémák megtárgyalására. Többek között az egyikén a vita megindító volt Pinezich István dr. konvent elnök, felsőházi tag, Actio Catholica címen, a másikon pedig Kamenszky Árpád dr. köri ügyész a kath. férfi a közéletben.”⁴² Ha mélyebben értelmezzük ezeket a mondatokat, itt nem összehangolódásról van szó? Sőt, már nem is csak a Konvent és az egylet között, mert a meghívott „városi férfigárda” tágabb értelemben a közélet emberit jelentette, azaz működött az ún. „fehérasztal-jelenség”, melynek során a szereplők „egymást kölcsönösen befolyásolták.”⁴³

Az egylet és a Konvent kapcsolatában többről persze, mint afféle „támogató tömegbázis” szerepről nemigen lehetett szó, mert kétségtelen tény, hogy a két szervezet között semmiféle együttműködési szerződés nem kötött, továbbá az egylet dokumentumaiban egyetlen nyoma sincs annak, hogy a Konvent valamilyen konkrét problémájával közvetlenül foglalkoztak volna. Talán ezzel magyarázható, hogy Bán János⁴⁴ a Konvent

³⁸ Pinezich István dr.: Kettős emlékűnnepünk. In: Soproni Katolikus Élet 7. (1935–1936.) 5. sz. 5–6.

³⁹ Dkjk. 1940. 05. 02. MNL GyMSMSL, X/246–247. 3. d.

⁴⁰ Dr. Pinezich István megnyitó beszéde a Kath. Konvent febr. 5-i közgyűlésén. In: Soproni Katolikus Élet 6. (1934) 1. sz. 6.

⁴¹ Lásd II. fejezet. Schöberl Miklós: 2021/a i. m. 43.

⁴² Halász Gyula: A Katolikus Kör működése az elmúlt évben. In: Soproni Katolikus Almanach 1933–34. 4. (1934) Szerk.: Gábor Géza. 131–132.

⁴³ A polgári kori egyesületek (1867-1949) Információs oldal. URL: [http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-polgari-kori-egyesuletek-\(1867-1949\)/informacio](http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-polgari-kori-egyesuletek-(1867-1949)/informacio) (Letöltés: 2018. 06. 16.)

⁴⁴ Bán János (1887–1971) pap, hitoktató több helyen. 1925-től 1946-ig Sopronban a Voss-árvaház igazgatója, majd városplébános (1946–1962). 1925-től tagja az egyletnek, de nem mutat aktivitást.

történetét feldolgozó írásában⁴⁵ egy szóval sem említi a katolikus olvasóegylet, ill. utóda, a Katolikus Kör szerepét. Ugyanakkor Pódáról szóló megemlékezésében viszont már egyértelműen fogalmaz: „Az a sok ember, aki ott vele dolgozott, (már, mint a Konventben, a szerző megjegyzése) mind csak munkatársa volt, akikben a Kat. Olvasókör elnöki tevékenységén keresztül ő élesztette és bátorította a kat. közügyekért buzgó érdeklődést.”⁴⁶ Tanulságos lehet még arra is felfigyelni, hogy Póda és Pinezich volt az a két személy, akik esetében az egylet „támogató tömegbázis” szerepére a legjellemzőbb példákat találtuk, miközben Bán⁴⁷ szerint éppen ők voltak azok, akik a Konvent arany, ill. ezüst korszakának megteremtésében jelentős szerepet játszottak. Működött a „kölcsonhatás.”

Az egyletnek voltak azonban hivatalos kapcsolatai is. Erre utalnak azok az egyleti dokumentumok és iratok, melyek más szervezetekkel kötött együttműködésről szólnak. Az egylet 1904 óta tagja volt a Katolikus Körök Országos Szövetségének, mely hamarosan felvette a Magyarországi Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége nevet.⁴⁸ Alapító tagja volt a helyi Katolikus Népszövetség csoportosulásnak,⁴⁹ majd a később kialakuló *Actio Catholica*⁵⁰ mozgalomnak is. 1934-től tagja volt a Társadalmi Egyesületek Szövetségének.⁵¹ 1940-ban a Szövetség arany oklevéllel tüntette ki az egyletet az együttműködés terén kifejtett tevékenységéért. Az egylet 1942-ben alapító tagja lett a Soproni Magyar Szövetségnek.⁵²

A hivatalos kapcsolatok között kell megemlíteni az egylet kapcsolatrendszerének egyik nagyon fontos elemét, a győri püspökséggel való együttműködést. Ez a kapcsolat azzal kezdődött, hogy 1870-ben (a megalakulást követő ötödik évben) Zalka János püspök soproni házában (Püspökház, Új u. 28.) megfelelő helyiségeket adott bérleményként

⁴⁵ Bán János: A Soproni Katolikus Konvent története 1625–2000. Szerk.: Kovács József László. Sopron, 2000. (Továbbiakban: Bán János: i. m.)

⁴⁶ Bán János: 100 évvel ezelőtt született Pódafai Póda Endre városplébános. Különnyomat, 5. MNL GyMSMSL, T8/65.

⁴⁷ Bán János i. m. 67.

⁴⁸ Célja katolikus egyesületek, intézmények és mozgalmak kezdeményezése, fenntartása, irányítása, a magyar társadalom katolikus szellemének ébrentartása.

⁴⁹ A Katolikus Népszövetség 1908 és 1946 között működő magyarországi vallási-társadalmi mozgalmi szervezet volt, amelynek kihirdetett céljai közé tartozott a római katolikus értékrend és eszmeiség társadalmi és közéleti érvényesítése, a katolikus közösség hitbuzgalmi és erkölcsi, társadalmi és gazdasági szervezése és támogatása.

⁵⁰ *Actio Catholica* (Katolikus Akció, rövidítve: AC): XI. Pius pápa 1922. december 23-án adta ki *Ubi arcano Dei* kezdetű enciklikáját, amely e mozgalom megszervezéséről szól. A mozgalom fő célja a hívek tevékeny részvétele az egyház apostoli munkájában. Magyarországon az országos elnökség hivatalos megalakulása 1932. november 12-én történt meg, ezt tekintik a mozgalom megindulásának.

⁵¹ Röviden TESZ. Magyar nemzeti szellemű társadalmi egyesületek, szövetségek, társaságok, társulatok, testületek szövetsége. Célja a nemzetépítő szervezetek összefogása a magyar haza érdekeinek szolgálata, a keresztény erkölcs védelme, a hazafias szellem ápolása.

⁵² A városban megerősödő német szervezet a *Volksbund* ellensúlyozására létrehozott helyi szervezet. Megalapítója Högyész Pál főispán. Megvásárolták a Kaszinó épületét és a homlokzatára felkerült a MAGYAR MŰVELŐDÉS HÁZA felirat.

használatba az egyletnek otthona kialakítására.⁵³ Mivel az egymást követő püspökök ezt a bérleti szerződést folyamatosan felújították, így az egylet működésének végéig ebben a házban maradhatott, ami stabilitásának meghatározó tényezőjét jelentette. A püspökséggel kialakult kezdeti szívélyes együttműködés tovább erősödött azzal, hogy 1904-től kezdve a püspök elfogadta a felkérést és az egylet védnöke lett. Ugyanakkor mivel az egylet nem volt hitbuzgalmi egyesület, nem állt egyházi irányítás alatt, ezért ez a kapcsolat leginkább a Püspökházban kialakított otthonok bérlésével, használatával, karbantartásával és felújításával kapcsolatos szerződéses ügyekben jelent meg és kapott olykor jelentős szerepet. Ezeket az ügyeket az előző fejezetekben, de különösen az egylet gazdálkodásával foglalkozó III. fejezetben már megemlítettem. Ennek során kiderült, hogy a város katolikuságának támogatására a püspökség mennyire fontosnak tartotta az egylet működését és otthonát, hiszen olykor komoly kompromisszummal, vagy éppen jelentős anyagi ráfordítással járult hozzá az egyleti élet kibontakozásához, stabilitásához, és ezzel lehetővé tette, hogy a Püspökház egy katolikus kultúrháznak adjon helyet.⁵⁴

Az egylet tagsága

A kezdeti időszak tagságáról nem maradtak fenn adatok.⁵⁵ Kiindulásként azt azonban biztosra vehetjük, hogy a tagság tipikus elemét a városi társadalom középrétege, a klaszszikus értelemben vett, polgárjogot nyert, tehát megfelelő egzisztenciával rendelkező polgár (*Bürger*) adta. Természetesen, az egylet geneziséből fakadóan, mellettük ott találjuk a papok kisebb csoportját is. Társadalomtörténeti ismeretek alapján pedig azt is feltételezhetjük, hogy a megalakuláskor (1865) ez a városi polgárság már itt Sopronban sem volt egységes, homogén társadalmi réteg. Így válik érdekessé – a stabilitás kérdésén túl – az egyleti tagság összetételének, társadalmi beágyazódásának foglalkozáscsoportok szerinti vizsgálata.

E vizsgálódáshoz az első megbízható forrást az egylet 1891. évi nyomtatott névsora adja.⁵⁶ Ez a szabályzatuk értelmezése szerinti csoportosításban (tisztségviselők 5 fő, választmányi tagok 12 fő, alapító tag 1 fő, rendes tagok 19 fő, résztvevő tagok 99 fő, kültagok 8 fő és női tagok 4 fő) összesen 148 nevet sorol fel, melyek közül csak a 135 fő választóképes (tisztségviselő, választmányi, rendes és résztvevő) tag névsorát táblázatba kigyűjtve összeírtam. Mivel az eredeti névsor a tagok foglalkozását nem adja meg, ezért előbb azt meglehetősen fáradságos munkával, különféle források felhasználásával⁵⁷ meg kellett határozni. Az olvasóegylet társadalmi beágyazódásának eldöntése érdekében ki-

⁵³ A Püspökház történetéről és az egyleti otthon kialakításáról lásd I. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2020 i. m. 409–418.

⁵⁴ Lásd I. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2020 i. m. 415–416. és III. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2021b i. m. 325–326.

⁵⁵ Az egylet jegyzőkönyveinek (1865 és 1892 közötti) első két kötete a Tanácsköztársaság idején „eltűzelődött”.

⁵⁶ A soproni kath. olvasó-egylet összes 1891. évi tagjainak névsora. MNL GyMSMSL, T8/2481.

⁵⁷ Címjegyzékek, iskolai értesítők, korabeli sajtóközlemények, stb.

lenc foglalkozási csoportot különböztettem meg, majd ezek alapján összeállítottam a tagság foglalkozás szerinti megoszlását. Ez látható az 1. táblázatban. A táblázat függőleges oszlopainak számozása szerint: 1 = pap (inkl. paptanár); 2 = tisztviselő, hivatalnok; 3 = tanító, tanár; 4 = iparosmester; 5 = kereskedő; 6 = orvos, ügyvéd, egyéb értelmiségi; 7 = vállalkozó; 8 = egyéb; 9 = n.a. Az 1. táblázat adatainak felhasználásával készült a 2. táblázat, mely a tagság, míg a 3. táblázat, mely a vezetőség foglalkozás szerinti összesített megoszlását mutatja.

1. táblázat: A tagság foglalkozás szerinti megoszlása az 1891. évi névsor alapján

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Össz.
TISZTSÉGVISELŐK										5
Póda Endre elnök	X									
Bella Lajos alelnök			X							
Kugler Alajos jegyző		X								
Aistleitner Antal könyvtáros			X							
Grünwald József pénztáros								X		
VÁLASZTMÁNYI TAGOK										12
Darvas Orbán	X									
Gänsthaler Nándor	X									
Hahn József			X							
Haller József	X									
Horváth Kristóf	X									
Kaár Károly	X									
Klenka Ferencz					X					
Dr. Krétschy Sándor		X								
Kriegler Mihály	X									
Lingl Valerián	X									
Moretti János					X					
Tormássy János			X							
RENDES TAGOK										19
Augustinetz Antal báró								X		
Dr. Cavallár Vilmos						X				
Dr. Gaár Vilmos						X				
Handler Ferenc									X	
Hild Lipót				X						
Horváth Robert	X									

Koller Lajos	X									
Kováts F. A.				X						
Liszta Márius	X									
Montag Jakob					X					
Németh Reginald	X									
Printz József			X							
Rohn Nándor		X								
Schwartz Márton			X							
Schwartz Károly			X							
Dr. Stockmayer Frigyes					X					
Széchenyi Károly gróf							X			
Ullein József			X							
Vaniss Sándor		X								
RÉSZTVEVŐ TAGOK										99
Bärthl Gusztáv			X							
Bernárd Venczel			X							
Biswanger Adolf			X							
Bowe János			X							
Blaschek János			X							
Bleckmann Ferencz		X								
Bommler János			X							
Bóti Mihály		X								
Buchinger Mihály			X							
Cserich Ferenc			X							
Czeglédy Gyula							X			
Dirmayer Antal									X	
Dürböck Lajos				X						
Éder Béla				X						
Eichinger Károly			X							
Endresz Frigyes							X			
id. Fend József						X				
íjf. Fend József						X				
Fischthaler József			X							
Fuchs Márton		X								
Gänsthaler Alajos	X									

Gänsthaler Lajos				X						
Germits Antal				X						
Grohmann Emil		X								
Grosz Ignátz					X					
Grosz József					X					
Habich József				X						
Hagenauer György					X					
Heingartner József				X						
ifj. Hambach Nándor									X	
Hämrich Alajos			X							
Hauer Antal					X					
Haupt Jakab		X								
Hauser Károly				X						
Heidenreich Alajos		X								
Hell Antal				X						
Hoffmann József								X		
Huber József				X						
Hübner Ignacz				X						
Hünner Raimund				X						
Isola József				X						
Kaár József		X								
Kammerloher Ferencz					X					
Kastner Ignatz				X						
Kenyeres Károly				X						
Dr. Kiss Ignác	X									
Koll Ignác									X	
Dr. Kossow Jenő		X								
Kottaun Alajos					X					
Kottaun Lajos					X					
Krafka Bertalan		X								
Krump N. János									X	
Kugler György				X						
Lehner Mihály			X							
Leiner Károly								X		
Litfass Károly				X						

Manhardt Mór					X					
Marschall József				X						
Maurer Nándor			X							
Mollay János				X						
Moser Bernát				X						
Muck Endre		X								
Naske Sándor		X								
Pachhofer Nándor		X								
Palka János				X						
Pekovics Sándor			X							
Pinteritsch József									X	
Pócza István				X						
Dr. Printz Ferencz		X								
Proszke Károly									X	
Rauhofer István					X					
Richtárszky József		X								
Schaffer Antal					X					
Schaffer József							X			
Scharf Gyula				X						
Scharf Károly				X						
Schiller János				X						
Simetits József				X						
Schöffman.n. József			X							
Schrems Károly				X						
Schwáby Jakab					X					
Schwartz János			X							
Schügerl Sándor					X					
Sziesz Károly				X						
Simonis Mihály		X								
Simp...? Mihály									X	
Steinhöfer József				X						
Storno Ferenc				X						
Szógyéni Béla		X								
Tálos Péter				X						
Thurnér József				X						

Tinhof Pál			X							
Ullein Ferenc				X						
Wachtel Frigyes			X							
Wagner György		X								
Weisz Antal				X						
Zechetbauer Ottó	X									
Zettl Károly					X					
Zsigmond Endre									X	
Összesen	15	20	13	46	18	4	3	7	9	135

2. táblázat: A teljes tagság foglalkozás szerinti összesített megoszlása az 1891. évi névsor alapján

Megnevezés	Fő	%
Pap (inkl. paptanár)	15	11,9
Tisztviselő/hivatalnok	20	15,9
Tanító/tanár	13	10,3
Iparosmester	46	36,5
Kereskedő	18	14,3
Orvos, ügyvéd	4	3,2
Vállalkozó	3	2,4
Egyéb	7	5,5
Összes	126	100,0

3. táblázat: A vezetőség foglalkozás szerinti összesített megoszlása az 1891. évi névsor alapján

Vezetőség	Fő	%
Pap (inkl. paptanár)	8	41,2
Tisztviselő/hivatalnok	3	17,6
Tanító/tanár	4	23,5
Kereskedő	2	11,8
Egyéb	1	5,9
Összes	17	100,0

Az összesített táblázatok alapján most már megkísérelhetjük az olvasóegylet társadalmi beágyazódásának, a tagság foglalkozás szerinti összetételének leírását. Ehhez azt a 9 főt (6,7 %) akiknél nincs foglalkozási adat, figyelmen kívül kellett hagyni, feltételezve, hogy a minta statisztikai megoszlását ez lényegesen nem módosítja. A választóképes ta-

gok névsorából így összesen 126 főt sikerült foglalkozása alapján beazonosítani és elemzés alá vonni. Kéértékelésként a 2. táblázatból vett összesített adatok kerekített számai segítségével néhány megállapítást tehetünk, megkísérelve a kezdeti idők helyzetét is feltárni.

Klerikusok (12 %) és laikusok (88 %) részaránya azt jelzi, hogy egyházi személyek száma az olvasóegyletben nem jelentős. A pasztorális tevékenységben elfoglalt papok számára úgy tűnik, a tagság nem lehetett vonzó. Ezt kiválthatta akár az a tény is, hogy az olvasóegylet belső, közösségi társas élete alig különbözött egy hagyományos kaszinó életétől.⁵⁸ Póda elnök ugyan az egyik közgyűlésen keserűen jegyezte meg, hogy a város 33 egyházi személye közül csak 18 tagja az olvasóegyletnek. Ő szeretne több papot látni a tagok között. Szándéka ezzel nem az, hogy papok vegyék át az irányítást (hiszen az 1891-es közgyűlésen még saját elnöki posztját is felajánlja világi személy számára, ha ez az olvasóegyletnek előnyt jelent, de újra választják) hanem inkább arra számít, hogy a „pásztorokat követi a nyáj”, és papok példájára majd hívek is nagyobb számban fognak megjelenni a tagok között. A katolikus iskolák paptanárai számára azonban a tagság egy „katolikus kaszinóban” már nem jelenthetett nagy akadályt. Elsősorban a katolikus tanítóképző tanárai – hiszen ők az olvasóegylettel egy időben (1870) költöztek be a Püspök-házba és ott egy fedél alatt működtek –, valamint a bencés gimnázium paptanárai jöhettek szóba. Feltételezhető, hogy a klerikusok és közöttük a paptanárok ebben a kezdeti időben a tagság katolikus szellemiségének megerősítésében, megőrzésében, s így a közösségi csoportidentitás kialakulásában, az összetartozásban fontos szerepet tölthettek be. Ugyanakkor a klerikusok és laikusok részaránya alapján megállapíthatjuk, hogy az egylet nem azért volt katolikus, mert papokból állt, hanem, mert katolikus hitben elkötelezett hívek társasága volt.⁵⁹ De arra a kérdésre, hogy kikből is állt ez a társaság, mennyire volt homogén és mi volt az a szociológiai helyzet, ami a többséget egy alakuló olvasóegylet tagságára készítette, arra az 1891-es konkrét névsor foglalkozás szerinti megoszlásának elemzése adhat választ.

A 2. táblázatban azt láthatjuk, hogy a tagság derékhatát 50,8 %-ban az iparosmesterek és kereskedők együttes száma (64 fő) adja. Ez pedig figyelemre méltó tény! Bár e tény a megalakulás után mintegy negyedszázaddal készült névsor adatain nyugszik, mégis joggal tételezhetjük fel, hogy hasonló lehetett a helyzet a kezdetekkor is, hiszen a Bach-korszak utáni időszak egyik jellemző társadalmi mozgása éppen a városi polgárság – és közöttük a kispolgárok⁶⁰ – útkeresése, civil szerveződése, olvasóegyletek megalakítása

⁵⁸ Jellemző erre a tényre, hogy az olvasóegylet 1870-es levelét a győri Püspöki Levéltár az egyházkormányzati iratai között „soproni kath. casino” néven iktatta.

⁵⁹ Az egylet „katolikus” jellegének csoportidentitást képző szerepéről majd az V. fejezetben olvashatunk többet.

⁶⁰ E vitatott kategóriát a következő szerint értelmezve használom: „A magyar társadalomtörténet-írás a foglalkozás, a jövedelem, a vagyon, az életmód, az iskoláztatás, a mobilitási stratégiák feltérképezésével igyekszik megkonstruálni a kispolgárt mint társadalmi csoportot.” (Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest, 2006. 292–306.)

volt. Így Sopron katolikus társadalmában, a felhasznált névsorból következtetve, meg is nevezhetjük őket, az iparosmesterek és kereskedők rétegét. Többségében ugyanis ők voltak azok, akiknek társadalmi helyzete, életvitele még nem engedte meg, hogy könyveket vegyenek és újságokat járassanak, ezért éppen ebben a rétegben: „[...] éppen ebben az időben jelentkezett egy dokumentálhatóan markáns igény, [...] nyomtatott írásokból, könyvekből és újságokból megismerhető gondolatok, hírek iránt, melynek kielégítésére egyesületbe tömörült.”⁶¹ E nélkül a releváns ismeret- és információigény⁶² megjelenése nélkül tulajdonképpen nem is jöhetett volna létre a civil szerveződéseknek ez a formája, az olvasóegylet, így Sopronban – sajátos módon éppen a német nyelvű polgárok között – az első magyarországi katolikus olvasóegylet sem. Az adatok alapján ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy mivel e népes csoport adta az egylet gerincét, ezzel tömeghatásával járult hozzá az egylet megerősödéséhez, stabilitásához. Mindemellett észre kell venni még azt is, hogy már a kezdeteknél sem lehetett teljesen egységes ez a réteg. Az elemzésül szolgáló 1891-es nyomtatott névsor idején pedig már biztosan nem, hiszen abban találunk olyan iparosmesterek és kereskedők (pl. id. Storno Ferenc,⁶³ vagy Schaffer Antal⁶⁴ és még mások) neveit, akiknek életvitele már középpolgári szintet mutat.⁶⁵

Tanulságos lehet itt még megemlíteni, hogy a város gazdasági életében önálló gazdálkodóként jelentős szerepet játszó, tulajdonképpen a kispolgári rétegbe tartozó, gazdapolgár (*Wirtschaftsbürger*) a kezdetekkor még nem lesz tagja az olvasóegyletnek. Ennek oka, azon kívül, hogy csak egy részük volt katolikus, leginkább az életvitelük, az, hogy mezőgazdasági tevékenységük időbeosztása nem teszi lehetővé számukra, hogy belépjenek egy kaszinó jellegű közösségi életet élő egyesületbe, melynek havi rendszerességgel megtartott összejövetelein a megjelenés ráadásul elvárás volt. Ugyanakkor a polgáros-

⁶¹ Lásd I. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2020 i. m. 423.

⁶² Az egylet megalakulásakor még érvényben volt a pápai index, a tiltott könyvek listája, ami ezt az információforrást az egylet tagsága számára leszabályozta. Ugyanakkor emellett az egyházi passzív, tiltó reagálás mellett megjelent már egy civil aktív lépés is, éppen a katolikus olvasóegyletek feladatákként, a „jó írások” (nem ateista, nem liberális) terjesztése, mely már a katolikus társadalom önvédelmi reakciója volt. (Lásd: *Schöberl Miklós*: 2020 i. m. 422.) Az egylet hosszú történetében több esetben is találunk arra példát, hogy öncenzúrát alkalmaztak, saját döntésükkel zártak ki könyvet, vagy újságot könyvtári állományukból. Egyik jelentős esete az OeZ. elleni bojkott volt 1893-ban. (Lásd: *Schöberl Miklós*: Póda Endre városplébános sajtóüzdemei: a katolikus sajtómozgalom előzményei Sopronban és az *Oedenburger Volksblatt*. In: Soproni Szemle 73. (2019) 2. sz. 214–215.)

⁶³ id. Storno Ferenc (1821–1907) kéményseprő mester, festőművész, restaurátor, virilistás. 1893-ban már tagja az egyletnek. 1900-tól ifj. Storno Ferenc veszi át a helyét. A család folyamatosan jelen van az egyletben, de nem mutatnak aktivitást. Végül 1933-ban Storno Pál és Storno Miksa kilépésével megszűnik ez a jelenlét.

⁶⁴ Schaffer Antal (n.a. – n.a.) terménykereskedő, virilistás. Az egylet 1891-es névsorában már szerepel, mint ahogy még 1925-ben is.

⁶⁵ Egy mélyreható szociológiai elemzés „élesre” állíthatná ezt a képet. Ennek hiányában arra azért kitérhetünk – ha már ez a két személy került a figyelmünk homlokterébe – hogy itt a helyi polgárosodásban sajátos módon azt a duális rétegtképző hatását (*Bildungsbürgertum* - *Besitzbürgertum*) vélhetjük felismerni, mely a műveltség, képzettség, ill. a birtok, tulajdonszerzés alapján jött létre. (Még akkor is, ha id. Storno Ferencnek nincs akadémiai végzettsége, „csak,” ahogy életrajzában írja „ösztönös” művész.)

dással járó civil szerveződés igénye közöttük is megjelent, hiszen 1887-ben megalapítottak egy speciális helyzetüknek jobban megfelelő kulturált szórakozás igényét nyújtó dalos egyesületet (*Wirtschaftsbürger Männergesang-verein*), mely a gazdapolgárok körében a társadalmi élet fejlesztését tűzte ki céljának.⁶⁶

További érdekes megfigyelést tehetünk, hiszen a társadalom felsőbb rétegeiből általában nem léptek be egy olvasóegyletbe, itt mégis két arisztokrata nevét olvashatjuk a névsorban. Amíg báró Augustinetz Antal⁶⁷ széles társadalmi közéleti tevékenységet folytatott, amiről a helyi sajtó (az *OeZ.*) rendszeresen beszámolt, addig gróf Széchényi Károly⁶⁸ visszavonultan élt. A következő ismert nyomtatott 1899-es névsorban már egyikük sem szerepel.

A tagság összetételének elemzését a szellemi foglalkozást végzők csoportjának összeírásával folytatva az értelmiség szerepét vizsgálhatjuk. Őket, akik általában képzettségük és foglalkozásuk alapján már jelentős információk birtokában vannak, inkább az értelmiségi lét alapeleme, a közösségi megnyilatkozás, a társadalmi aktivitás lehetősége készítette arra, hogy egyletbe tömörüljenek. Nagyon jól ismerte fel ezt a situációt az alapítói szándék, amikor éppen ettől a rétegtől – ahogy akkoriban nevezték a katolikus intelligenciától – várta az aktor szerepét, a katolikus érdekek hatékony érvényesítését, védelmét a közéletben.⁶⁹ Az értelmiségiek 52 fős csoportja (pap, tanító/tanár, hivatalnok, ügyvéd, orvos) 41 %-os aránya már jelentős szellemi erőt jelentett. Ez a szellemi erő különösen az olvasóegylet gyakorlati működtetésében (választmányi és különféle bizottságok tevékenysége, jegyzőkönyvezés, könyvtár fenntartása, havi felolvasások, rendezvények megtartása útján) fejtett ki stabilizáló hatást. Ugyanakkor kifelé a város közéletében ez a csoport már mint egy jelentős társadalmi erő mutatkozhatott meg. Ez az erő indította olykor az egyletet arra, hogy szokásostól eltérő rendkívüli rendezvényekkel jelenjen meg a város közéletében.⁷⁰ A helyi uralkodó liberális napilap (*OeZ.*) ezt a konzervatív katolikus társadalmi erőt egy kvázi politikai kategóriával jelölve egyenesen az olvasóegylet pártjának (*Lesevereins-Partei*) nevezte. De ugyanez az erő jelent meg (ahogy fentebb láthattuk) az egylet kapcsolatrendszerében és külső érdekképviseletében is, növelve ezzel az egylet társadalmi jelentőségét, rangját. Közöttük ekkor elsősorban az elnököt, Póda Endre városplébánost, a katolikusok vezéralakját, a városi közélet jelentős szereplőjét kell megemlíteni, de mellette ott vannak az 1891-es névsorban még jó páran tekintélyes nevű

⁶⁶ Tirnitz József: A soproni „Wirtschaftsbürger” – „Gazdapolgár.” In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi városlevéltárában. Szerk.: Mayer László, Tilcsik György. Szombathely, 2003. 301–305.

⁶⁷ Báró Augustinetz Antal (1828–1910) földbirtokos, osztrák dragonyos őrnagy, lemond tiszti rangjáról, négy évtizeden át vezető szerepet vitt Sopron vármegye közéletében. 1898-ban a Szabadelvű Párt megyei elnöke. Ekkor már nem tagja az egyletnek.

⁶⁸ Gróf Széchényi Károly Fülöp Mária (1853–1916) 1893-ban a döblingi elmeógyógyintézetbe került. Az örült gróf adója. In: Budapesti Hírlap (1895) 15. 187. sz. 6.

⁶⁹ Ennek első sikeres esete volt az 1875-ös Katolikus Közgyűlés, de itt említhetjük meg az 1893-as soproni katolikus nagygyűlést is. Lásd II. fejezet: *Schöberl Miklós*: 2021/a i. m. 54–57.

⁷⁰ Az egylet rendkívüli rendezvényeiről lásd: Uo. 53–60.

városi képviselők, hivatalvezetők, tisztviselők. Közéjük tartozott dr. Kretschy Sándor városi tanácsnok; dr. Kossow Jenő városi jegyző; Muck Endre városi főerdész; dr. Printz Ferenc polgármester helyettes; Dr. Cavallár Vilmos orvos és még többen.

Érdemes a foglalkozási arányok alapján a vezetőség (tisztviselők és választmány) összetételét is a 3. számú táblázat alapján megvizsgálni. A 17 fős vezetőségből 7 papi személy itt sem jelent túlzott klerikus részarányt, de jelzi, hogy a vezetés feladata ekkor még jelentős mértékben a kezükben volt. A papok 7 és a tanítók 4 fős döntő többséget (65%) adó csapata a vezetőségben viszont annak az ősi kisközösség vezetési megoldásnak a leképződését mutatja, amikor a pap és a tanító adta egy falunak vezető egyéniségeit.

A tagság összetételének újabb vizsgálatára az 1925-ös nyomtatott névsor ad jó lehetőséget.⁷¹ Az egyesület ekkor már Soproni Katolikus Kör néven működik és éppen „virágkorát” éli. Összesen 679 tagja van. Rendes tagok 551 fő, pártoló női tagok 65 fő, ifjúsági tagok 43 fő, kültag 21 fő. Foglalkozás szerinti elemzésnél ezek közül csak az 551 fős rendes tagok csoportját vehetem figyelembe.⁷² Nagy könnyebbséget jelentett ezúttal, hogy a névsorban a nevek mellett a foglalkozást is megadták. Az igen terjedelmes teljes tagnévsor közlése helyett most csak az összesítés eredményét mutatom be a 4. táblázatban. Ugyancsak érdemes kielemezni a vezetőség (tisztikar 17 fő, választmány 45 fő) összetételét is, melyet az 5. táblázatban láthatunk.

4. táblázat: A tagság foglalkozás szerinti összesített megoszlása az 1925. évi névsor alapján

Megnevezés	Fő	%
Pap (inkl. paptanár)	20	3,6
Tisztviselő/hivatalnok	273	49,5
Tanító/tanár	65	11,8
Iparosmester	62	11,3
Kereskedő	33	6,0
Orvos, ügyvéd	22	4,0
Vállalkozó	20	3,6
Egyéb	56	10,2
Összes	551	100,0

⁷¹ A Soproni Kath. Kör tagjainak névsora a 60. jubileumi évben 1865-1925. SoM, A.84.168.1.

⁷² A 65 fős női tagságban csak 17 név mellett volt foglalkozás megadva, az ifjúsági csoport főiskolásokból állt, a kültagok pedig nem fizettek tagdíjat, ezért hagytam ki őket az elemzésből.

5. táblázat: A vezetőség foglalkozás szerinti összesített megoszlása az 1925. évi névsor alapján

Vezetőség (Tisztikar + választmány)	Fő	%
Pap (inkl. paptanár)	6	9,7
Tisztviselő/hivatalnok	21	33,9
Tanító/tanár	15	24,2
Kereskedő	4	6,5
Mester	5	8,0
Ügyvéd, orvos	5	8,0
Egyéb	6	9,7
Összes	62	100,0

A 4. számú összesített táblázat alapján most éppen a 60 éves jubileumára készülõ egylet társadalmi összetételéről tehetünk megállapításokat. A klerikusok (4 %) és a laikusok (96 %) részaránya azt jelzi, hogy egyházi személyek jelenléte az egyletben nem számottevõ és jelentõsen csökkent az 1891-es helyzethez képest.

A tagság derékhatát viszont ekkor 49,5 %-ban már a tisztviselõk és hivatalnokok csoportja adta. Ez pedig egy idõközben bekövetkezett jelentõs változást mutat, hiszen ezt a szerepet 1891-ben még az iparosmesterek és kereskedõk képviselték 50,8 %-kal. Részvételük 1925-re lecsökkent 17,3 %-ra! Ezt a változást a városi polgárságot alkotó „tektonikus lemezek” elmozdulása – kispolgári réteg lesüllyedése, a középpolgári réteg felemelkedése, „úri középosztály” megjelenése – idézte elõ. Hatása az egylet életében, egy helyi pártalakítási bonyodalom során, „mini rengés” formájában drámai módon jelentkezett, leszakítva a tagság egy részét, mert 1901-ben egyszerre 24 fõ (11 %) lépett ki az egyletbõl.⁷³ Ugyanis a társadalmi-gazdasági modernizáció nyomán fellépõ szociális gondok hatására felerõsödött radikális és szocialista eszmék térnyerése, valamint a gondolkodásban ugyancsak felerõsödött racionalizmus vallásos hitet gyõngítõ következménye az egyletben éppen a lesüllyedõ rétegek – elsõsorban kisiparosok és kiskereskedõk – körében fejlette ki áldatlan hatását, mert útkeresésük során eltántorította, ill. távol tartotta õket egy konzervatív katolikus egylettõl. Majd az ezek után hamarosan következõ évek történelmi eseményei (gazdasági válság, világháború, Trianon) pedig csak újabb lökést adtak ennek a változásnak, hiszen azok ismét leginkább iparosmesterek és kereskedõk egzisztenciáját viselte meg legjobban. Ugyanakkor a városnak éppen a modernizáció hatására beinduló fejlõdésével – az intézmények és gyárak hivatalnok/tisztviselõ, értelmiségi gárdájának növekedésével – együtt járt azok számának növekedése is, akik körében alapvetõ egzisz-

⁷³ Az eset részletesebb leírásával az V. fejezetben foglalkozom majd.

tenciális érdekként adódott egy lojális magatartás, hogy az uralkodó keresztény-nemzeti eszmék megjelenése idején tagja legyen egy katolikus egyletnek. Ez a helyzet pedig a létszám bővítésének lehetőségét kínálta. Az egylet gyors alkalmazkodó képességét jelenti, hogy meg is ragadta ezt a történelmi létszámbővítési lehetőséget és ezzel tömegbázisa 1925-ben már erre a társadalmi rétegre helyeződött át.

Érdekességként megemlíthető, hogy amíg az 1891-es tagságban nem voltak gazdapolgárok, itt az 1925-ös névsorban már négy fő esetben ilyen megjelölést találunk.⁷⁴ Közülük egy választmányi tagként bekerült a vezetőségbe is.

Az értelmiségiek (pap, tanító/tanár, tisztviselő/hivatalnok, ügyvéd, orvos) csoportja 69%-os aránya, mely az 1891-es adatnak (41%) több mint másfélszerese, jól jelzi azt a tényt, hogy az egylet valójában elérte azt a célját, hogy a közélet hatékony alakítása érdekében egy magasabb műveltségű „katolikus intelligencia” gyűjtőhelye legyen.

Érdekes a foglalkozási arányokat az 1925-ös vezetőség (tisztikar és választmány) esetében is megvizsgálni. Az 5. számú táblázat alapján azt látjuk, hogy a papok jelenléte a vezetésben (10%) visszaszorult az 1891-es helyzethez (41%) képest. Ezzel megváltozott a pap-tanító páros vezetési modell is. Az 1925-ös 62 fős vezetőségében csak 6 pap kapott megbízatást. A papok kiszorultak a vezetésből, helyüket a tisztviselő/hivatalnok csapat vette át. Tanító/tanár (15 fő) valamint hivatalnok/tisztviselő (21 fő) együttes kereken 58%-át adta a vezetőségnek.

A vizsgált két tagnévsor elemzésével két jellemző időszakban sikerült az egylet foglalkozás szerinti társadalmi beágyazódását feltárni. Az 1891-es névsor alapján arra következtethetünk, hogy a katolikus olvasóegylet kezdeti tömegbázisát kereskedők és iparosmesterek adták. Az 1925-ös névsor pedig már az egylet nagy történelmi változások és viharok (kapitalizálódás, világháború, Trianon) utáni új államberendezkedésnek megfelelően kialakult társadalmi beágyazódását mutatja. A tömegbázis szerepét betöltő hivatalnokok és tisztviselők hada kiegészülve a papok, tanárok, tanítók, ügyvédek, orvosok számával egy erős értelmiségi csoportot alkotott. A vezetőségben is lezajlott egyfajta változás, a prímet itt is az értelmiség vette át. Mindezek pedig lehetővé tették, hogy az egylet modern katolikus kultúrházat hozzon létre és működtessen, elérve ezzel a célkitűzésekben megfogalmazott igények kielégítésének azt a legmagasabb hatékonyságát, mely meghozta számára a „virágkort.” Ezt a témát a következő és egyben utolsó V. fejezetben az egylet működésének kiértékelése és jellemzése kapcsán érintem majd.

⁷⁴ Friedl Lőrincz, Hofer Károly, vitéz Hófalvy János, Kinzl József.